

Табл. 3. Пред'явлені екологічні збори за забруднення довкілля (2002-2007 рр.)¹

Вид економічної діяльності	Роки					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього по Україні	226153	272192	339854	379773	871449	980295
зокрема:						
Лісове господарство і пов'язані з ним послуги	251,1	312,8	423,3	503,1	1414,8	1213,7
Деревообробна промисловість	192,2	255,1	282,4	354,9	905,8	864,4
Целюлозно-паперова промисловість	351,2	361,3	530,1	652,0	1306,3	1362,1

Відсоток фактично сплачених екологічних зборів до пред'явлених підприємствами ЛСЕ є доволі високим. Так, зокрема у 2007 р. лісгосподарськими підприємствами сплачено 90,5 % від суми пред'явлених екологічних зборів, деревообробними – 82,8 %, а целюлозно-паперовими – 99,3 %, що частково створює сприятливі умови для здійснення екологічної політики щодо охорони довкілля (рис.).

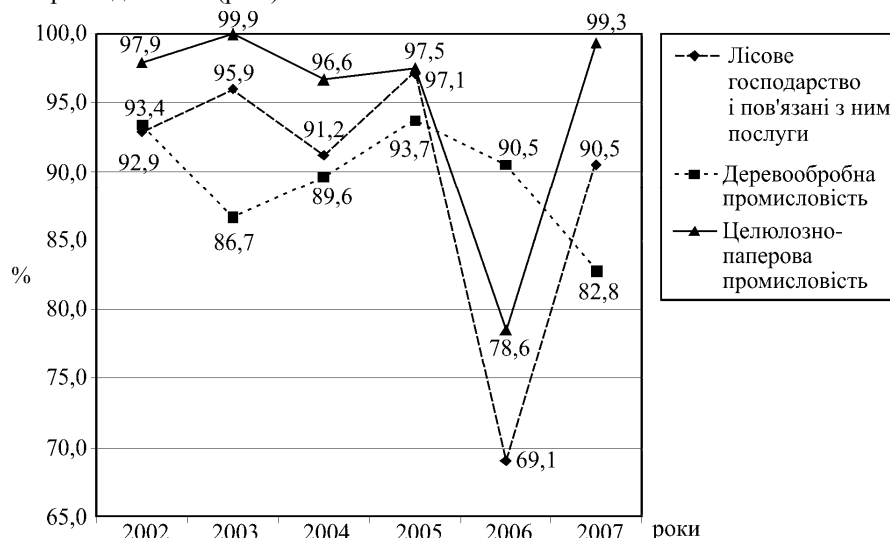

Рис. Фактично сплачені екологічні збори підприємствами ЛСЕ України

Крім цього, як свідчать статистичні дані [4], у 2006 р. підприємства ЛСЕ України заплатили штрафів за адміністративні правопорушення в галузі охорони природи на суму 58,8 тис. грн, а у 2007 р. – на суму 85,6 тис. грн.

Таким чином, зазначені вище аспекти впливу ЛСЕ України на довкілля дають змогу зробити висновки про потребу розроблення і впровадження заходів з його охорони, зокрема на рівні кожного підприємства і держави загалом. У цьому контексті доцільно використовувати інструменти екологічного менеджменту та екоаудиту з метою забезпечення вимог екологічної безпеки.

¹ Складено на основі статистичних збірників "Довкілля України" за 2002-2007 рр.

Література

1. Лебедев С.І. Екологічний аудит в лісовому секторі економіки України : монографія / С.І. Лебедев, М.М. Огородник, У.П. Новак. – Львів, 2010. – 300 с.
2. Охорона навколишнього середовища в ліспромисловому комплексі : навч. посібн. / С.О. Апостолук, Р.І. Мацюк, В.М. Сторожук та ін. – Львів : Вид-во "Афіша". – 2001. – 200 с.
3. Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : Головне управління статистики у Львівській обл., 2007. – 126 с.
4. Довкілля України за 2007 рік : стат. зб. – К. : Держком. статистики України, 2008. – 216 с.
5. Целюлозно-паперова промисловість та ринок картонно-паперової продукції України: поточний стан, напрямки розвитку. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.industry.kmu.gov.ua/document/71767>

Огородник М.М., Новак У.П. Влияние предприятий лесного сектора экономики Украины на окружающую среду

Приведены основные виды вредных веществ, которыми загрязняют окружающую среду предприятия лесного сектора экономики Украины в разрезе производств. Проанализированы статистические данные относительно загрязнения окружающей среды лесным сектором.

Ключевые слова: окружающая среда, лесной сектор экономики, источники загрязнения.

Ogorodnyk M.M., Novak U.P. The influence of Ukrainian forest sector of economy on an environment

The basic types of harmful matters which contaminate the environment of Ukrainian forest sector of economy in the cut of productions are resulted. The statistical information in relation to contamination of environment by a forest sector is analysed.

Keywords: environment, forest sector of economy, source of contamination.

УДК 504:368:630(477) Аснір. Х.Р. Васишин¹ – НЛТУ України, м. Львів

ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ ЛІСІВ УКРАЇНИ

Розглянуто екологічні ризики в лісовому господарстві, причини та динаміку виникнення лісових пожеж і величину збитків від них. Проаналізовано досвід зарубіжних країн у страхуванні лісів від пожеж. Проведено SWOT-аналіз екологічного страхування лісів. Обґрунтовано перспективи розвитку екологічного страхування лісового господарства.

Ключові слова: лісові пожежі, екологічні ризики, страхування лісів від пожеж, об'єкт страхування, страхувальник.

Проблема та її актуальність. Охорона лісів України від пожеж є актуальною проблемою і пріоритетним завданням на шляху до сталого лісокористування. Пошук державою додаткових джерел фінансування витрат, пов'язаних з пожежами на ділянках лісового фонду, які останнім часом стають катастрофічними лихами, призвів до вивчення можливості використання механізму екологічного страхування у лісовому секторі.

Глобальність екологічної ролі лісів і необхідність їх охорони відображено в багатьох міжнародних конвенціях і договорах (Рамкова конвенція

¹ Наук. керівник: доц. І.А. Дубовіч, канд. географ. наук

ООН "Про зміну клімату", конвенція ООН "Про біорізноманіття" та ін.), а також у Державній цільовій програмі "Ліси України" на 2010-2015 рр.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблем. Деякі аспекти щодо екологічного страхування в лісовому секторі висвітлено в наукових працях українських (О.М. Віленчук [1], Є.В. Мішенін [2], Т.В. Токарева [3], А.М. Дейнека [4] та ін.) і зарубіжних (А.Р. Безпалько [5], Н.В. Коваленко [6], В.Н. Петров [7] та ін.) учених. Проте дотепер не розроблено наукового підходу до формування механізму екологічного страхування лісів України.

Метою дослідження є теоретичний та методичний аналіз щодо формування і перспектив розвитку екологічного страхування лісів України.

Виклад основного матеріалу. Ліси відіграють важливу роль у поглинанні вуглекислого газу і продукуванні атмосферного кисню. Вони також виконують водоохоронні, ґрунтозахисні, кліматорегулятивні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні та інші функції. За останні роки зростає роль лісових екосистем у формуванні та регулюванні міжнародного ринку квот на забруднення атмосфери парниковими газами.

Ліси України переважно знаходяться у державній власності. Згідно зі ст. 12 Лісового кодексу України в приватній власності можуть бути земельні лісові ділянки до 5 га, їхня площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом. Площа Лісового фонду України становить близько 10,8 млн га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,7 млн га. Зазначимо, що лісистість території України становить 15,7 %, оптимальна – 20-21 %. Це значно менше, ніж у європейських країнах (Німеччина – 31 %, Австрія – 46,5 %, Фінляндія – 71,9 % та ін.).

За своїм походженням екологічні ризики в лісовому секторі можуть бути природними, техногенними й антропогенними. З усіх ризиків сьогодні пожежі є найбільш актуальними для лісового фонду. Найвищі показники ймовірності виникнення лісових пожеж характерні для хвойних молодняків і середньовікових насаджень Півдня, Сходу та Полісся України [8].

Основними причинами виникнення лісових пожеж є:

- 1) випалювання сухої трав'яної рослинності на сільгоспугіддях, пустирях, вздовж доріг та інших нелісових землях;
- 2) відвідування лісів населенням та порушення ним вимог пожежної безпеки;
- 3) розташування серед лісових масивів або поруч з ними великих промислових центрів, ліній електропередач, нафто- та газопроводів, розвиненої мережі автошляхів;
- 4) вікова та природна структура лісів, найбільше пожеж виникає у хвойних насадженнях, частка яких у Державному агентстві лісових ресурсів України становить 40 % (2758 тис. га), та соснових молодняках, частка яких – 29 % (понад 800 тис. га).
- 5) погодні умови, а саме: тривалі періоди сухої погоди з низькою вологістю повітря, високою температурою та вітрами, а також грози і блискавки та ін.

Найбільше знищено і пошкоджено вогнем лісових масивів площею 13787 га та завдано матеріальних збитків на суму 188,4 млн грн у 2007 р., зокрема вартість згорілого лісу на пні та заготовленої продукції –

57082,1 тис. грн. [8]. Однією з головних причин цього в Україні є недосконалість діючої системи охорони та захисту лісів та її економічної організації, розрахованої передусім на функціонування у звичайних умовах і не передбачає можливості створення мобільних джерел фінансових ресурсів, які дають змогу оперативного перерозподілити їх у ті райони, де створюється висока небезпека виникнення і розвитку стихійних лих і де необхідно здійснити в певний період більш високий рівень охорони лісів [5].

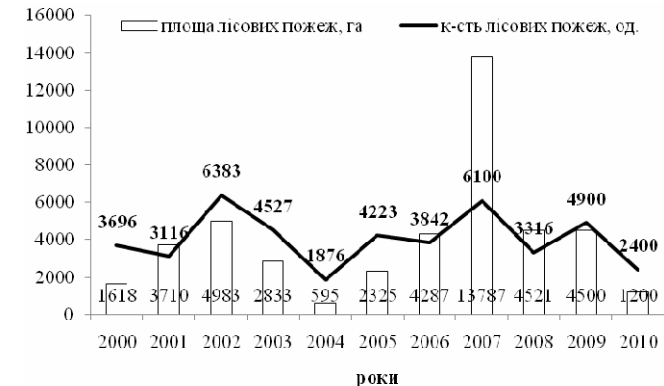

Рис. 1. Динаміка виникнення лісових пожеж і площі лісових масивів, знищених пожежами в Україні впродовж 2000-2010 рр. [8]

Лісові пожежі спричиняють екологічні (порушення природних екосистем), соціальні (зниження привабливості для відпочинку ділянок лісу, ушкоджених пожежами) та економічні (втрата деревини) збитки. Економічні збитки від лісових пожеж включають також витрати на відтворення лісу, очищення території та гасіння лісових пожеж.

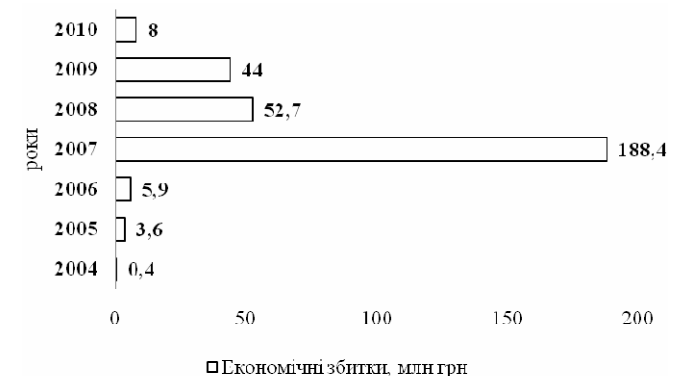

Рис. 2. Динаміка економічних збитків від лісових пожеж в Україні впродовж 2004-2010 рр. [8]

Основні види збитків від надзвичайних ситуацій (НС) природного характеру, пов'язаних із лісовими пожежами, наведено в табл. 1 [9].

Табл. 1. Основні види збитків від надзвичайних ситуацій природного характеру, пов'язаних із лісовими пожежами

Тип НС	Рівень НС			
	об'єктовий	місцевий	регіональний	державний
Лісові пожежі	$M_p, H_p, P_{c/g}, P_{л/g}$ $M_{пз}; (A_{ф}, Z_{ф})$	$M_p, H_p, P_{c/g}, P_{л/g}, M_{пз}$ $A_{ф}; (P_{рек}, P_{пзф}, Z_{ф})$	$M_p, H_p, P_{c/g}, P_{л/g}, P_{рек}$ $P_{пзф}, M_{пз}, A_{ф}, Z_{ф}; (P_{п/г})$	$M_p, H_p, P_{c/g}, P_{л/g}, P_{рек}$ $P_{пзф}, P_{п/г}, M_{пз}, A_{ф}, Z_{ф}$

Позначення: H_p – втрати життя та здоров'я населення; M_p – руйнування і пошкодження основних фондів, знищення майна та продукції; $M_{пз}$ – невироблення продукції внаслідок припинення виробництва; $P_{c/g}$ – вилучення або порушення сільськогосподарських угідь; $M_{пз}$ – втрати тваринництва; $P_{л/g}$ – втрати деревини та інших лісових ресурсів; $P_{п/г}$ – втрати рибного господарства; $P_{рек}$ – знищення або погіршення якості рекреаційних зон; $A_{ф}$ – забруднення атмосферного повітря; $Z_{ф}$ – забруднення земель несільськогосподарського призначення; $P_{пзф}$ – збитки, заподіяні природно-заповідному фонду.

Для боротьби з лісовими пожежами в Україні щороку проводять профілактичні протипожежні заходи. Загалом на здійснення превентивних заходів з охорони лісів від пожеж лісгосподарськими підприємствами у 2010 р. витрачено понад 50 млн грн [8]. В Україні страхування лісового фонду від пожеж не практикують, однак є багатий зарубіжний досвід. Перші страхові компанії виникли в Німеччині. Ініціатором страхування лісів від пожеж було об'єднання приватних лісовласників у Ганновері. Потім – провінційна установа зі страхування лісів від пожеж у Дюссельдорфі (1907 р.), страхова компанія в Мюнстері (1908 р.) та ін. [10].

Сьогодні у світі існує безліч страхових компаній ("Great American Insurance Company" (США), "ForestRe Ltd" (Велика Британія), "ERGO Kindlustuse AS", "If P&C Insurance As" (Естонія), "Skogbrann" (Норвегія), "Sampo" (Фінляндія) та ін.), які спеціалізуються в галузі екологічного страхування лісів від пожеж. Страхувальниками є лише приватні власники, державні ліси в Німеччині та в інших країнах не страхують [10]. Добровільне страхування від лісових пожеж здійснюють в Данії, Фінляндії, Нідерландах, Норвегії, Польщі, Португалії, Швеції та ін. [11].

Оскільки у процентному відношенні структура державної і приватної власності лісів у Російській Федерації (РФ) та Україні є однаковою, то, на нашу думку, особливо цінним у страхуванні лісів від пожеж може бути російський досвід. Відомо, що 22 % лісів світу – російські, і щороку там фіксують до 35 тис. лісових пожеж, які займають площу 0,5-2,5 млн га. У РФ є державна страхова компанія "Югорія", яка надає послуги зі страхування лісового фонду. У Санкт-Петербурзькому науково-дослідному інституті лісового господарства за завданням Міністерства природних ресурсів РФ розробили Концепцію страхування в лісовому господарстві, яка включає такі напрями:

1. Страхування лісового фонду як об'єкта власності.
2. Страхування цивільної відповідальності через заподіяння шкоди лісовому господарству.

Згідно з першим напрямом, об'єктом страхування є майнові інтереси (тобто інтереси, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням ділянками лісу) суб'єктів права федеральної власності та права власності

суб'єктів РФ на ліс, суб'єктів, які мають право тимчасового володіння і користування ділянками лісу, пов'язані з відшкодуванням завданих цим ділянками збитків внаслідок настання страхової події. Вони (суб'єкти права) виступають страхувальниками, що означає надходження страхових внесків із державного бюджету [7].

У разі страхування цивільної відповідальності внаслідок заподіяння шкоди лісовому сектору важливого значення набуває не ліквідація збитків, завданих страхувальником, і не відшкодування збитків лісовому сектору, а захист майнових інтересів власника лісу. Саме тому найбільш доцільною є обов'язкова форма страхування. Вона гарантує відшкодування в межах страхової суми збитку, завданого страхувальником, навіть якщо він виявився після страхової події неплатоспроможним, збанкрутував, зник тощо. У будь-якому випадку страхове відшкодування виплатить страхова компанія. Страхувальниками є лісокористувачі, які не входять у систему державних органів управління лісовим господарством, і особи, діяльність яких пов'язана з потенційною небезпекою заподіяння шкоди лісовому господарству, а саме: підприємства й організації, які використовують автомобільні та залізничні дороги, зокрема лісовозні, які пролягають через лісовий фонд; підприємства ліній електропередач, зв'язку, трубопроводи, які розташовані на території лісового фонду; організації, які проводять культурно-масові заходи в лісах та ін. Важливим елементом механізму регулювання відносин страхування є положення про те, що "лісокористувач під час оформлення договору лісокористування повинен укласти договір страхування своєї відповідальності зі страховою організацією і виплатити перший (або одноразовий) страховий внесок". У концепції рекомендують страхові суми тобто перераховувати вигодонабувачам, лісгоспам як представникам власника лісу і власникам свого майна, яке знаходиться на території лісового фонду [7].

Отже, страхування лісів від пожеж – це особливий вид економічної діяльності, пов'язаний з перерозподілом ризиків завданих збитків майновим інтересам страхувальників і здійснюваний спеціалізованими організаціями (страховиками), які забезпечують акумуляцію страхових внесків, формування страхових резервів і здійснення страхових виплат у разі заподіяння збитків застрахованим майновим інтересам. Під перерозподілом ризиків серед страхувальників (лісокористувачів) розуміють певний процес, при якому ризик завдання збитків майновим інтересам кожного страхувальника розподіляється на всіх і, як наслідок, кожен страхувальник стає учасником компенсації завданого збитку [7].

У табл. 2 розглянуто сильні та слабкі сторони, можливості й ризики екологічного страхування лісового господарства в Україні.

Висновки. Проаналізувавши досвід екологічного страхування лісів від пожеж, вважаємо, що для України найбільш оптимальною є російська концепція страхування лісового господарства. Цю концепцію мають глибше вивчити науковці, законодавці, страховики з метою якнайшвидшого її застосування в Україні.

Табл. 2. SWOT-аналіз екологічного страхування лісового господарства в Україні

S (сильні сторони)	W (слабкі сторони)
1) забезпечення відшкодування збитків лісокористувачам, державі та населенню внаслідок лісових пожеж, незаконних рубань лісу, зниження рекреаційної функції лісів та ін.; 2) забезпечення відшкодування збитків державі та населенню внаслідок діяльності підприємств, яка пов'язана з потенційною небезпекою заподіяння шкоди лісам; 3) стимулювання превентивних заходів з охорони лісів завдяки зменшенню страхових тарифів лісокористувачам і підприємствам, діяльність яких пов'язана з потенційною небезпекою заподіяння шкоди лісовому фонду.	1) законодавча неврегульованість; 2) диференціація тарифних ставок залежно від місця розташування, породи, віку та вартості лісу, прийнятого на страхування; 3) відсутній механізм страхування державних лісів; 4) відсутній інтерес приватних лісокористувачів або орендарів у добровільному страхуванні ділянок лісового фонду, наданих їм у користування; 5) визначення суб'єктів страхових відносин в умовах державної власності на ліси.
O (можливості)	T (ризик)
1) виникнення страхових компаній, які надають послуги страхування лісового фонду; 2) впровадження нових екологічних страхових програм відповідно до потреб лісового господарства; 3) створення страхового фонду для потреб лісового господарства; 4) розвиток перестрахування екологічних ризиків у лісовому господарстві; 5) створення державою економічних стимулів для розвитку екологічного страхування лісів; 6) екологічне страхування сприятиме сталому веденню лісового господарства.	1) відсутність Закону України "Про екологічне страхування"; 2) достовірність оцінювання екологічних збитків, які не мають ринкової вартості; 3) низький рівень кваліфікації кадрів.

Література

1. Віленчук О.М. Концептуальні засади розвитку екологічного страхування в лісовому господарстві / О.М. Віленчук // *Фінанси України* : журнал. – 2007. – № 5. – С. 105-113.
2. Мішенін С.В. Еколого-економічні проблеми природокористування у лісовому комплексі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.08.01 – "Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища" / С.В. Мішенін. – К., 1999. – 41 с.
3. Токарева Т.В. Організаційно-економічні основи запобігання екодеструктивності лісокористування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.08.01 – "Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища" / Т.В. Токарева. – Суми, 2000. – 31 с.
4. Дейнека А.М. Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку : монографія / А.М. Дейнека. – К. : Вид-во "Знання", 2009. – 345 с.
5. Безпалько А.Р. Экономический механизм перераспределения рисков при сохранении лесов : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.05 – "Экономика и управление народным хозяйством (экономика природопользования)" / А.Р. Безпалько. – СПб., 2003. – 18 с.
6. Коваленко Н.В. Перспективы страхования ответственности за вред окружающей среде, причиненный субъектом экономической деятельности : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.10 – "Финансы, денежное обращение и кредит" / Н.В. Коваленко. – М., 2009. – 26 с.

7. Петров В.Н. Государственное регулирование охраны и защиты лесов как элемента окружающей природной среды : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.19 – "Экономика природопользования и охраны окружающей среды" / В.Н. Петров. – СПб., 1999. – 41 с.

8. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2010 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.mns.gov.ua/content/national_lecture.html.

9. Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р., № 175. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/175-2002-п>.

10. Иванов А.Н. Зарубежный опыт по страхованию лесного фонда / А.Н. Иванов, А.А. Соловова. [Электронный ресурс]. – Доступный з <http://www.ins-info.ru/?p=244>.

11. Reducing the social and economic impact of climate change and natural catastrophes / CEA – Brussels, 2007. – P. 48.

Василишин Х.Р. Формирование и перспективы развития экологического страхования лесов Украины

Рассмотрены экологические риски в лесном хозяйстве, причины и динамика возникновения лесных пожаров и величина ущерба от них. Проанализирован опыт зарубежных стран в страховании лесов от пожаров. Проведен SWOT-анализ экологического страхования лесов. Обоснованы перспективы развития экологического страхования лесного хозяйства.

Ключевые слова: лесные пожары, экологические риски, страхование лесов от пожаров, объект страхования, страхователь.

Vasylyshyn K.R. The formation and perspectives of development the environmental forest insurance in Ukraine.

We consider environmental risks in forestry, causes and dynamics of forest fires and the losses of them. The experience of foreign countries in the forest fires insurance are analyzed. A SWOT-analysis of the environmental forest insurance was made. The perspectives of development the environmental forestry insurance are grounded.

Keywords: forest fires, environmental risks, forest fire insurance, the insurance object, the insurer.

УДК 336.221:[630*6:504]

Асист. В.П. Мороз – НЛТУ України, м. Львів

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПЛАТЕЖІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ (У КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОЇ ЛІСОВОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ)

Обґрунтовано необхідність трансформації платежів за спеціальне використання лісових ресурсів у специфічні, екологічно та економічно ефективні податки. Проаналізовано цілі екологічно збалансованої лісової податкової політики України у контексті вимог лісової політики Європейського Союзу, яка базується на матеріалах Міжнародної конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992) і Кіотського протоколу (1997), конференцій міністрів європейських країн та Стратегії лісового господарства Європейського Союзу.

Ключові слова: екологізація національної податкової системи, принципи, лісові екосистеми, лісове господарство, лісова політика, глобальні екологічні загрози.

Зарубіжна практика ведення лісового господарства, економічні реформи в лісовому господарстві країн Східної Європи, що відбулися після розпаду СРСР, європейська лісова політика та наукові дослідження, які виконали ук-